

Ανδρέας Κ. Θεοφίλου *Κυπριακό και Εθνικισμός*

Το Κυπριακό πρόβλημα αποτελεί ένα από τα κύρια θέματα της Ελληνικής Εξωτερικής πολιτικής (ΕΕΞπολ) από τη δεκαετία του 1950. Παρά τις εξάρσεις και υφέσεις, ποτέ δεν έλειψε από το προσκήνιο. Με την ευκαιρία των πρόσφατων γεγονότων στην Κύπρο, θα ήταν σκόπιμο ένα δεύτερο σημείωμα, μετά από αυτό του Ε. Μπιτσάκη¹. Κίνητρο γι' αυτό το άρθρο είναι η άμεση εμπειρία του γράφοντος, καθότι Κύπριος που έζησε από κοντά ένα μεγάλο μέρος των γεγονότων και ποτέ δεν έπαψε να τα παρακολουθεί.

Κύριο χαρακτηριστικό της ΕΕΞπολ, όπως εμφανίζεται στην κοινή γνώμη, γιατί στο παρυσκήνιο είναι πολύ διαφορετική, είναι ο ακραίος εθνικισμός. Αιτία της πολιτικής αυτής είναι η άγρια ψήκων, αφού είναι πολύ εύκολο να κερδίσεις κάποιον χαϊδεύοντας το εγώ του, λέγοντάς του ότι είναι κάτι το διαφορετικό, όπως, για παράδειγμα, απόγονος μεγάλων προγόνων, παρά να τον πείσεις για ισότητα των ανθρώπων και τις ιδέες του διεθνισμού, έστω και αν οι ιδέες αυτές αποτελούσαν βασικές αρχές της στωικής καθώς και άλλων αρχαίων ελληνικών φιλοσοφιών². Το οξύμωρο σχήμα μάλιστα είναι ότι διάφοροι κύκλοι της εκκλησίας, αντί του διεθνισμού της χριστιανικής θρησκείας, γίνονται κύριοι προσβευντές του εθνικισμού και της μισαλλοδοξίας. Μέχρι και τη δεκαετία του 1960 το να πιστεύει κανείς στις αρχές του διεθνισμού θεωρείτο ως εθνικά ύποπτος. Ακόμη και πολλοί αριστεροί ήταν αρκετά διστακτικοί στην προπαγάνδισή τέτοιων αρχών. Η κληρονομιά αυτή βαρύνει μέχρι σήμερα, και δεν είναι τυχαίο.

Τα αστικά κόμματα, αποβλέποντας σε εκλογικά κέρδη, πλειοδοτούν σε εθνικισμό και πατριδοκαπηλεία. Παρά τα εκλογικά κέρδη που επιφέρει η πολιτική αυτή, τελικά οδηγεί στην αυτοπαλίδευση της ΕΕΞπολ, με αποτέλεσμα, αντί να επιτυγχάνονται οι επιδιωκόμενοι «εθνικοί σκοποί», ουσιαστικά να οδηγούμαστε σε αντίθετα αποτελέσματα. Πρόσφατο παράδειγμα το Σκοπιανό, που ουσιαστικά γελοιοποίησε την ΕΕΞπολ, αφού σύμφωνα με όλες τις εκτιμήσεις όχι μόνο «εχθρών» αλλά ακόμη και «συμμάχων και φίλων», ένα θέμα τριτεύουσας σημασίας αναδείχθηκε σε πρωτεύον θέμα της ΕΕΞπολ. Μάλιστα, για την υποστήριξη των θέσεών τους τα δυο αστικά κόμματα δε δίστασαν να εμφανίσουν απειλή εισβολής κατά της χώρας μας, από ένα κράτος που ουσιαστικά δε διέθετε στρατό, επιχείρημα που όχι μόνο δεν έπεισε καμιά κυβέρνηση, αλλά και γελοιοποίησε τη χώρα.

Το Κυπριακό εμφανίστηκε από τη γέννηση του ως ένα καθαρά εθνικιστικό πρόβλημα, αφού το κύριο αίτημα ήταν η Ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Η αξίωση αυτή, αν και δίκαια από μια πλευρά, αυτή των Ελληνοκυπρίων, δεν μπορούσε να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για την ικανοποίηση της, παρότι το αίτημα αυτό αντανάκλασε τους πόθους της συντριπτικής πλειοψηφίας του κυπριακού λαού. Με την τοποθέτηση αυτή η διεθνής διτλωματία θεωρούσε το πρόβλημα αυτό ως πρόβλημα επέκτασης της Ελλάδας και όχι ως ένα πρόβλημα εθνικής ανεξαρτησίας. Τα εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα ανθούσαν τη δεκαετία του 1950 και η παρουσίαση του Κυπριακού ως

ένος τέτοιου προβλήματος αυτόματα θα συνέβαλλε στη δημιουργία ενός μεγάλου αριθμού φιλικά προσκειμένων χωρών. Δεν είναι αυτό όμως το κύριο αρνητικό στοιχείο.

Η διεκδίκηση της Ένωσης έκανε εύκολη λεία, στους Άγγλους αποικιοκράτες, τη μουσουλμανική μειονότητα της Κύπρου, που επόμενο ήταν να τη χρησιμοποιήσουν για τους δικούς τους σκοπούς. Το διαίρει και βασίλευε των Ρωμαίων είχε υιοθετηθεί ως βασική αρχή της πολιτικής των Άγγλων, ώστε θα ήταν πολιτικά αφελής κανείς να μην περιμένει την εφαρμογή της και στην περίπτωση της Κύπρου. Είναι αλήθεια ότι το αίτημα της Ένωσης αυτόματα δημιούργησε ένα ιδεολογικό πλαίσιο, πάνω στο οποίο κτίστηκε ένα μαζικό κίνημα. Παράλληλα όμως έγινε αιτία ρήξης με τη Μουσουλμανική κοινότητα της Κύπρου. Αλήθεια, η τόσο ακραία εθνικιστική έξαρση πώς μπορούσε να δημιουργήσει κλίμα εμπιστοσύνης για την κοινότητα αυτή;

Το άγνωστο για τον ελληνικό λαό είναι ότι η λεγόμενη «τουρκοκυπριακή κοινότητα» ήταν ελληνόφωνη, που μόνο ως προς τη θρησκεία διέφερε από τους Έλληνες της Κύπρου. Η γνώση της Τουρκικής ήταν πολύ περιορισμένη και φαίνεται ότι ήταν πολύ φτωχή για τους Τουρκοκύπριους που δεν είχαν πάει σχολείο. Ακόμη και όταν τους υποχρέωσαν οι εθνικιστικές τουρκοκυπριακές οργανώσεις να χρησιμοποιούν την τουρκική, το γύριζαν στα ελληνικά, όταν η συζήτηση ζωήρευε. Αυτού του γεγονότος έχω ίδια πείρα, καθότι είχα την τύχη να έχω αρκετούς γείτονές μου (στην Πάφο) Τουρκοκύπριους. Η αλήθεια είναι ότι ήταν πολύ μετριοπαθείς και φιλήσυχoi. Ως μουσουλμάνοι δεν ήταν καθόλου φανατικοί. Ακόμη και ο χότζας που είχα γείτονα δεν ήταν φανατικός, αλλά ούτε και ο ιερέας της περιοχής μου ήταν φανατικός χριστιανός. Τα πράγματα δυστυχώς δε θα παρέμεναν έτσι. Οι σειρήνες του εθνικισμού οδήγησαν στο φανατισμό και από τις δυο πλευρές.

Οι Άγγλοι αποικιοκράτες κατά πρώτον

κατόρθωσαν να εμπλέξουν την Τουρκία και αυτό δεν ήταν δύσκολο. Στη συνέχεια χρησιμοποίησαν στο σώμα της «επικουρικής αστυνομίας» μαζικά τουρκοκύπριους, πετυχαίνοντας με αυτό τον τρόπο να λύσουν το πρόβλημα της ανεργίας που μάλιστα περισσότερο την κοινότητα αυτή απ' ό,τι την ελληνική. Έτσι, αυτόματα έγιναν οι ευνοημένοι της αποικιακής διοίκησης και δεν είχαν κανένα λόγο να επιδιώκουν αλλαγή του καθεστώτος. Οι σχέσεις όμως των δυο κοινοτήτων εξακολούθησαν να είναι αρκετά καλές. Ακόμη και αυτοί οι ευνοημένοι Τουρκοκύπριοι αστυνομικοί δεν ήταν διατεθειμένοι στην πλειοψηφία τους να χαλάσουν τις καλές σχέσεις που είχαν με τους Ελληνοκύπριους. Χαρακτηριστική είναι μια ιστορία που έζησα προσωπικά³.

Οι σχέσεις των δυο κοινοτήτων ήταν αρκετά αρμονικές, ώστε ήταν δύσκολο να προκληθεί ριζική ρήξη. Οι Άγγλοι για το σκοπό αυτό δε δίστασαν να χρησιμοποιήσουν την προβοκάτσια, επιστρατεύοντας διάφορους εγκληματίες για να κάνουν δολοφονίες Ελληνοκυπρίων⁴. Σταδιακά, οι σχέσεις των δυο κοινοτήτων άρχισαν να φορτίζονται. Οι σχέσεις καλής γειτονίας όμως δεν έπαψαν. Όταν ήταν δικό μας Πάσχα, τους προσφέραμε τις φλάουνες και όταν ήταν δικό τους, μας πρόσφεραν κατείφι.

Από τη δεκαετία του 1930, που ήταν η δεκαετία της πρώτης αιθόρμητης εξέγερσης των Ελληνοκυπρίων για Ένωση με την Ελλάδα (1931), οι Τουρκοκύπριοι ζήτησαν να γίνονται δεκτά τα παιδιά τους στα ελληνικά Γυμνάσια, που ήταν κοινοτικά και εφάρμοζαν επακριβώς το ελλαδικό πρόγραμμα ύλης. Αυτό από την πλευρά των Ελλήνων δεν έγινε δεκτό, παρότι μερικοί γυμνασιάρχες με δική τους πρωτοβουλία δέχονταν και μερικούς μη ομοθρήσκους τους⁵. Αν δείχναμε μεγαλύτερη κατανόηση και βλέπαμε στο μέλλον, θα μπορούσαμε να κερδίσουμε μεγάλο μέρος της μουσουλμανικής κοινότητας⁶. Το ΑΚΕΛ τότε μπόρεσε να έχει μια περιορισμένη διείδυση των ιδεών του στα στρώματα των Τουρκοκυπρίων.

Ας δούμε όμως το θέμα του κομμουνιστικού κόμματος της Κύπρου (ΑΚΕΛ), για το οποίο ο φίλος και συναγωνιστής Ε. Μπιτσάκης στο προηγούμενο τεύχος της *ΟΥΤΟΠΙΑΣ* αναφέρει ότι έχει ιστορικές ευθύνες, γιατί άφησε την πρωτοβουλία της ένοπλης πάλης στις αντιδραστικές εθνικιστικές δυνάμεις. Με την άποψη αυτή θα ήθελα να διαφωνήσω, παρά το ότι συμφωνώ με τα περισσότερα σημεία του άρθρου του, θεωρώντας ότι η ειρηνική μορφή πάλης ήταν η πλέον ενδεδειγμένη για την περίπτωση της Κύπρου. Αναφέρω ότι δεν έχω κανένα προσωπικό λόγο υποστήριξης του ΑΚΕΛ, αφού τότε ήμουν πολύ μικρός και βρέθηκα στις γραμμές της εθνικιστικής οργάνωσης ΕΟΚΑ, παρά τις αριστερές από τότε ιδέες μου και τις επιφυλάξεις μου για την ποιότητα του αρχηγού της.

Οι αντικειμενικές δυσκολίες ένοπλης εξέγερσης σε ένα νησί όπως η Κύπρος είναι πολλές. Σε ένα νησί απομονωμένο, που είναι εύκολος ο έλεγχος των όρμων στους οποίους μπορεί να προσαράξουν πλοία, η μυστική εισαγωγή στρατιωτικού εξοπλισμού δεν είναι εύκολη υπόθεση. Αυτό απεδείχτηκε, όταν η εθνικιστική οργάνωση ΕΟΚΑ, με αρχηγό τον πρώην συνταγματάρχη του Ελληνικού στρατού Γεώργιο Γρίβα, πρώην αρχηγό της γνώστης για τη δράση της στον εμφύλιο πόλεμο οργάνωσης Χ, αποπειράθηκε να κάνει λαθραία εισαγωγή όπλων στην Κύπρο. Στο δεύτερο ή τρίτο φορτίο της η επιχείρηση αυτή έγινε γνωστή στις αρχές, με αποτέλεσμα να συλληφθούν όλοι οι συνεργοί, με συνέπεια, όταν ξεκίνησε ο ένοπλος αγώνας, ο στρατιωτικός εξοπλισμός να περιορίζεται ουσιαστικά στις χειροβομβίδες επιτοπίου κατασκευής τύπου υδροσωλήνος. Από τότε ο ανεφοδιασμός σε εξοπλισμό ήταν μηδαμινός, αφού οι Άγγλοι στρατιώτες στα λιμάνια έλεγχαν μέχρι και τον κάθε σάκο από σιτηρά που ξεφορτωνόταν, με τις πιο σύγχρονες συσκευές ανίχνευσης της εποχής, ενώ παράλληλα απαγορεύτηκε η σπογγαλεία στο νησί, ώστε τα ελ-

ληνικά σπογγαλιεντικά δεν μπορούσαν να πλησιάσουν τις κυπριακές ακτές. Το ότι η Κύπρος είναι νησί απομακρυσμένο από άλλες χώρες δεν είχε συνέπειες μόνο στον ανεφοδιασμό, αλλά επιπλέον απέκλειε τη δυνατότητα διαφυγής των καταδιωκόμενων από κράτος ανταρτών, όταν η ταυτότητα τους γινόταν γνωστή στις αρχές ασφαλείας.

Μια άλλη παράμετρος που έπρεπε να πάρει κανείς σοβαρά υπόψη πριν ξεκινήσει ένοπλη εξέγερση, είναι οι κοινωνικές αντιδράσεις για τις απώλειες ζωής που συνεπάγεται ένας τέτοιος αγώνας, αφού τέτοιο ενδεχόμενο δεν αντιμετωπίστηκε στην πρόσφατη ιστορία του τόπου αυτού, μιας και οι Κύπριοι ουσιαστικά δεν πολέμησαν μετά την κατάληψη της χώρας τους από τους Τούρκους Οθωμανούς, όπου πολέμησαν στο πλευρό των Ενετών⁷. Η συμμετοχή τους ως εθελοντές στο πλευρό των Άγγλων στο Β' Παγκόσμιο πόλεμο ήταν περιορισμένη και οι απώλειες σε ζωές δεν ήταν μεγάλες. Σε έναν κοινωνικό χώρο με στενές σχέσεις συγγένειας και φιλίας, ο βίαιος θάνατος θεωρείται τραγική απώλεια για συγγενείς και φίλους, ιδιαίτερα όταν ένα τέτοιο γεγονός είναι ασυνήθιστο. Αυτό ήταν και ένας από τους λόγους για τους οποίους ο ένοπλος αγώνας που είχαν ξεκινήσει οι εθνικιστικοί κύκλοι της Κύπρου θεωρήθηκε δυσβάσταχτος, με αποτέλεσμα τη συγκατάθεση της κυπριακής ηγεσίας στις συνθήκες Λονδίνου-Ζυρίχης. Έτσι, κατά τη δική μου γνώμη που έζησα από κοντά το ψυχολογικό κλίμα της εποχής εκείνης, ο σκεπτικισμός του ΑΚΕΛ για την έναρξη ένοπλου αγώνα δεν αποτελεί πράξη δειλίας ή ιδεολογικής ασυνέπειας. Δεν ξεκινάει κανείς έναν αγώνα, χάριν των πράξεων θυσίας και ηρωισμού, όταν εκ των προτέρων ξέρει ότι είναι καταδικασμένος σε αποτυχία, με αποτέλεσμα να κατηγορείται αργότερα ότι οδήγησε τους οπαδούς του στη σφαγή, σφαγιάζοντας ταυτόχρονα και το προοδευτικό κίνημα.

Μια τρίτη παράμετρος ήταν το ενδεχόμενο εμφύλιου πολέμου. Μήπως οι Άγγλοι αποι-

κιοκράτες δε θα χρησιμοποιούσαν τους εθνικιστές της Κύπρου για να δημιουργήσουν εμφύλιο πόλεμο; Η ευθύνη τους για τον εμφύλιο στην Ελλάδα είναι ιστορικά αποδεδειγμένη και για την Κύπρο πολύ περισσότερο δε θα είχαν δισταγμούς, αφού έλεγχαν όλο τον κρατικό μηχανισμό. Ένας τέτοιος εμφύλιος θα ήταν βέβαιος, αφού κατά μια περίοδο ο Γρίβας είχε αρχίσει δολοφονίες αριστερών, που σταμάτησαν χάρη στην ψυχραιμία του ΑΚΕΛ και την παρέμβαση του Μακάριου, που δεν ήταν αντικομμουνιστής. Το ΑΚΕΛ σε όλη αυτή την περίοδο δεν έδωσε τα χέρια, αλλά επέμεινε στους μαζικούς αγώνες, ενώ δεν αποθάρρυνε την ένταξη στις γραμμές της ΕΟΚΑ, παρά τις επιθέσεις που εδύετο από τον Γρίβα. Αυτό για το οποίο μπορεί να κατηγορηθεί είναι η μη επιμονή του στη λύση ανεξαρτησίας, παρότι, κατά τη γνώμη μου, υπήρχε κάποια δειλή ερωτοτροπία με αυτή. Έτσι, στην προσφορά της κυβέρνησης των εργατικών για αυτοκυβέρνηση με προοπτική την ανεξαρτησία, κάτι που είχε γίνει και με άλλες αποικίες της Αγγλίας, η απάντηση του ΑΚΕΛ ήταν αρνητική, αν και εκ των υστέρων, συζητώντας με στελέχη του κόμματος αυτού, είδα ότι θεωρούσαν αυτή σαν μια ευκαιρία. Το σύνταγμα Ράτκλιφ, που πρόσφερε αυτοκυβέρνηση με αναλογική εκπροσώπηση των δυο κοινοτήτων, απερρίφθη. Το επιχείρημα των εθνικιστικών κύκλων τότε ήταν ότι εμείς δεν είμαστε Αφρικανοί αλλά πολιτισμένοι, γι' αυτό «απαιτούμεν άμεση και άνευ όρων παροχή του δικαιώματος της αυτοδιαθέσεως». Αυτή ήταν η εξέλιξη του αιτήματος της Ένωσης. Παρότι μια τέτοια πολιτική θα ήταν η πιο σωστή, όπως έδειξε η ιστορία, ένεκα της έξαρσης που είχε πάρει ο εθνικισμός τότε, υπήρχε κίνδυνος να χάσει τον όγκο των οπαδών του, λόγω του ότι οι αριστεροί θα εκατηγορούντο για προδότες και θα ήταν εύκολοι στόχοι για τα αντικομμουνιστικά οράματα του Γρίβα. Σε αυτή την περίπτωση, και ο Μακάριος άρχισε να σύρεται από τα γεγονότα. Ο εθνικισμός είχε πάρει τέτοια έξαρση, ώστε δεν

μπορούσε ουσιαστικά να εφαρμοστεί μια αποτελεσματική πολιτική. Στο μεταξύ, οι διαδηλώσεις για την Ένωση είχαν επεκταθεί στην Ελλάδα, όπου η τότε ΕΔΑ διαχώρισε τη θέση της από το ΑΚΕΛ.

Με το αδιέξοδο του ένοπλου αγώνα, λόγω του ότι η συνέχισή του ήταν αντικειμενικά αδύνατη, η ελληνική ηγεσία, που επείγετο να κλείσει το Κυπριακό, μαζί με το Μακάριο, το 1959, υπόγραψαν τις συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου, δεχόμενοι μια λύση πολύ χειρότερη από τις προηγούμενες, αφού εκτός από τον αποκλεισμό της Ένωσης παραχωρήθηκαν ανεξέλεγκτα δικαιώματα στους Τουρκοκύπριους μεταξύ των οποίων ήταν και το δικαίωμα αρνησικυρίας (veto) του αντιπροέδρου, που θα έπρεπε να είναι Τουρκοκύπριος. Αυτό το δικαίωμα ουσιαστικά έκανε τη λειτουργία του Κυπριακού κράτους αδύνατη. Το ΑΚΕΛ διαχώρησε τη θέση του, προτείνοντας τη συνέχιση του αγώνα με ειρηνικά μέσα. Η κυρίως Ελλάδα όμως δεν ήθελε τη συνέχιση της εκκαρμότητας αυτής. Στις συμφωνίες αυτές πρέπει να σημειώσουμε ότι τα κεντρικά κόμματα που τότε ήταν στην αντιπολίτευση αντιτάχτηκαν, χωρίς να προτείνουν όμως ουσιαστικά διέξοδο⁸. Η ΕΔΑ, που τότε ήταν ένα μαζικό κόμμα της αριστεράς και αποτελούσε την Αξιωματική Αντιπολίτευση, είχε αντιταχθεί στις συμφωνίες.

Με το προσφερόμεν σύνταγμα δεν μπορούσε να λειτουργήσει το κράτος και, όπως αναμενόταν, έγιναν σχέδια για τροποποίησή του. Η Τουρκία στο μεταξύ караδοκούσε για ευκαιρία επέμβασης. Πρώτη της ενέργεια ήταν να ενισχύσει τον ακραίο εθνικιστή ηγέτη των Τουρκοκυπρίων Ραούφ Ντεκτάς, έναντι του μετριοπαθούς τότε αντιπροέδρου της Κύπρου Φαζίλ Κιουτσούκ. Από τότε η κατάσταση ουσιαστικά ξέφυγε από τα χέρια των Κυπρίων με συνεχείς παρεμβάσεις τόσο της Ελλάδας όσο και της Τουρκίας. Εκτός από τις κρατικές παρεμβάσεις υπήρχαν και παρακρατικές, όπως η κάθοδος του Γρίβα στην Κύπρο και η οργάνωση αντάρτικου για την ανατροπή του

Μακάριου. Με τον Γρίβα συνέπραξαν και οι ακραίοι εθνικιστές επίσκοποι, οι οποίοι ουσιαστικά ήταν όργανα της στρατιωτικής δικτατορίας, που κυβερνούσε τότε την Ελλάδα. Αποκορύφωμα αυτών των επεμβάσεων ήταν η κατευθείαν ένοπλη παρέμβαση των ελληνικών στρατιωτικών μονάδων για τη βίαιη ανατροπή του Μακάριου και την επιβολή δικτατορίας στην Κύπρο. Καλύτερη ευκαιρία για επέμβαση δεν περίμενε η Τουρκία. Τα γεγονότα που ακολούθησαν ήταν δραματικά. Τα τουρκικά στρατεύματα κατέλαβαν το 40% περίπου του κυπριακού εδάφους, εκδιώκοντας τους Έλληνες από την κατεχόμενη περιοχή και εξαναγκάζοντας τους Τουρκοκυπρίους να εγκαταλείψουν τη νότια Κύπρο και να μετοικήσουν στις κατεχόμενες περιοχές.

Μια από τις συνέπειες της βίαιης μετοίκησης είναι η σταδιακή απώλεια μιας ελληνόφωνης κοινότητας, μιας κοινότητας που είχε μια κοινή γλώσσα επικοινωνίας με τους Έλληνες συμπατριώτες της. Η νέα γενιά των Τουρκοκυπρίων υποθέτω ότι θα γνωρίζει λίγα έως καθόλου ελληνικά, και δε θα έχει κανένα ενδιαφέρον να μάθει τη γλώσσα αυτή από τους γονείς της, ένεκα της προκατάληψης για τους Έλληνες, αφού την κύρια πληροφόρησή τους την αντλούν κυρίως από τους δασκάλους τους και τα βιβλία. Δυστυχώς το σχολείο δεν είναι άμοιρο της καλλιέργειας εθνικιστικού φανατισμού, τόσο στην περίπτωση των Ελλήνων όσο και στην περίπτωση των Τούρκων.

Τα βιβλία της ιστορίας περιέχουν πολλές ανακρίβειες σε ό,τι αφορά τους λαούς, που σκοπό έχουν να εξάψουν το φανατισμό και στις δυο όχθες. Ας αξιοποιηθούν και από τις δυο πλευρές οι εμπειρίες των παλαιότερων γενεών που έζησαν μαζί ειρηνικά, ενόσω αυτές οι γενιές ακόμη υπάρχουν. Ας μη θυμόμαστε μόνο τα οδυνηρά γεγονότα αλλά και τη μακρά ειρηνική συμβίωση. Το Οθωμανικό κράτος δεν ήταν καταπιεστικό μόνο για τους χριστιανούς αλλά και για τους μουσουλμάνους. Παρότι οι τελευταίοι πλήρωναν μισό κε-

φαλικό φόρο απ' ό,τι οι χριστιανοί, φαίνεται ότι αποτελούσαν κατά κανόνα τα πιο φτωχά στρώματα. Ενδέχεται αυτό να προερχόταν από το ότι πολλοί χριστιανοί, που αδυνατούσαν να πληρώσουν το φόρο αυτό, εδήλωναν μουσουλμάνοι για να πετύχουν τη σχετική έκπτωση (αυτό είναι ένα ενδιαφέρον θέμα ιστορικής έρευνας). Παρόλα αυτά και οι μουσουλμάνοι δυσκολεύονταν να πληρώσουν το φόρο αυτό. Ενδεικτική είναι η εξέγερση του 1966, όπου χριστιανοί και μουσουλμάνοι εξεγέρθηκαν εναντίον της αυξημένης φορολογίας, εξέγερση που εξελίχθηκε σε επανάσταση εναντίον της Υψηλής Πύλης με αρχηγό τον φρούραρχο της Κερύνειας, Χαλίλ. Η επανάσταση αυτή έχασε την υποστήριξη των χριστιανών, τους οποίους οι επίσκοποι έπεισαν να πληρώσουν τους αυξημένους φόρους. Μάλιστα, μετά από διαβήματα πρεσβείας που εστάλη στην Κωνσταντινούπολη υπό τον τότε Αρχιεπίσκοπο της Κύπρου Παΐσιο, ο Σουλτάνος έστειλε στρατεύματα που κατέστειλαν την επανάσταση⁷.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι το στρατιωτικό κατεστημένο της Τουρκίας προβάλλει διεκδικήσεις έναντι της Ελλάδας. Δεν μπορεί όμως να ταυτίζουμε τον κάθε Τούρκο εργάτη, τον κάθε Τούρκο αγρότη και τον κάθε Τούρκο αστό με την άρχουσα τάξη αυτής της χώρας. Ας πάρουμε υπόψη ότι η πολιτική αυτή οδήγησε το μισό περίου του τουρκικού πληθυσμού να μεταναστεύσει σε άλλες χώρες και κυρίως στην Αγγλία, απώλεια που αναπλήρωσε το καθεστώς Ντεκτάς με εποίκους από την Τουρκία. Αντί να μιμούμαστε το μεγαλοϊδεατισμό του στρατιωτικού κατεστημένου της Τουρκίας, που φιλοδοξεί να αναδειχθεί σε υπερδύναμη της περιοχής, προσφέροντας υπηρεσίες στους Αμερικανούς πατρώνας του, (ρόλο που μερικοί Έλληνες πολιτικοί επιστήμονες διεκδικούν για την Ελλάδα), ας χαράξουμε μια νέα πολιτική, που να υπηρετεί τα κοινά συμφέροντα και των δύο λαών. Πρώτη και σημαντική ενέργεια μπορεί να είναι η αμοιβαία μείωση των εξοπλιστικών προγραμ-

μάτων και των δύο χωρών. Μια τέτοια ενέργεια θα είχε συνέπεια τον ισοσκελισμό του ελληνικού προϋπολογισμού, με σημαντικές επίσης συνέπειες και για τη γείτονα χώρα. Υπάρχουν προοδευτικές δυνάμεις στην Τουρκία, που αγωνίζονται κάτω από τις πιο αντίξοες συνθήκες και ως εκ τούτου περιορισμένες αριθμητικά, με τις οποίες η συνεργασία μακροπρόθεσμα θα απέφερε αποτελέσματα.

Δυστυχώς και εδώ το ΠΑΣΟΚ υπερεβάτισε της Δεξιάς σε εθνικισμό. Το λεγόμενο «δόγμα του ενιαίου αμυντικού χώρου», όπως φάνηκε από μια πρόσφατη συνέντευξη του Υπουργού Άμυνας της Κύπρου στην Ελληνική Τηλεόραση, μόνο την τόνωση του φρονήματος των Ελληνοκυπρίων εξυπηρετεί· κι αν πάρουμε υπόψη τα πρόσφατα γεγονότα, δε χρειάζεται να τονωθεί το φρόνημα τους με τέτοιου είδους δόγματα, που γίνονται σκόνη αφού ταυτόχρονα με τα κοινά γυμνάσια Ελλάδος-Κύπρου η Τουρκία προβαίνει σε χαμηλές πτήσεις της πολεμικής της αεροπορίας πάνω από τη Λευκωσία, ενώ παράλληλα ο τουρκικός στόλος περιτολεί γύρω από την Κύπρο. Εξάλλου, η ίδια η ονομασία της πολιτικής αυτής με τον όρο δόγμα υποδηλεί την έλλειψη επιχειρημάτων.

Η εμμονή στη στρατιωτική αντιπαράθεση με υψηλότερα επίπεδα εξοπλισμών, μόνο τις πολεμικές βιομηχανίες των ΗΠΑ και της ΕΕ ωφελεί. Η επιμονή σε μια τέτοια πολιτική έχει πολύ μεγάλες συνέπειες για την Κύπρο, που βρίσκεται σε φοβερά αδύνατη θέση ένεκα της γειτνιάσής της με την Τουρκία. Εξάλλου, όλοι οι Κύπριοι γνωρίζουν ότι εδώ και πολύ καιρό οι Άγγλοι δεν επιτρέπουν τη διέλευση κυπριακών στρατιωτικών δυνάμεων από τις βάσεις τους, αφήνοντας ουσιαστικά ένα μέρος της Κύπρου εκτεθειμένο σε έναν νέο Αττίλα, που μια άστοχη ελληνική ενέργεια σε ένα επεισόδιο τύπου Ίμιας με κάποιο «πατριώτη δήμαρχο» μπορεί να προκαλέσει.

Το επιχείρημα ότι η Τουρκία έχει πολλάπλάσιο στρατό από την Ελλάδα είναι επιχει-

ρημα που μπορούσε να ευσταθεί σε μια προϊστορική περίοδο. Δεν έχει θέση σήμερα, όπου κύριο λόγο παίζει η τεχνολογία και το υψηλού επιπέδου προσωπικό που την αναπτύσσει και τη διαχειρίζεται. Ας θυμηθούμε από την ιστορία μας ότι οι Έλληνες δεν ήταν ποτέ ένας πολυπληθής λαός και ότι στις στρατιωτικές αντιπαράθεσεις ήταν πάντοτε υποπολλαπλάσιοι έναντι των εχθρικών στρατευμάτων. Τα μπουλούκια των εξαθλιωμένων, παρότι ένεκα άγνοιας είναι διατεθειμένα να οδηγηθούν στη σφαγή, δε μετράνε τόσο όσο ένα σχετικά ολιγάριθμο δυναμικό που το επίπεδο των επιστημονικών του γνώσεων είναι τόσο υψηλό επιπέδου, ώστε αποτελεί σήμερα σημαντικό μέρος του στελεχικού των ευρωπαϊκών και αμερικανικών πανεπιστημίων αλλά και επιχειρήσεων, που δυστυχώς, όταν έρθει στη χώρα του για να υπηρετήσει τη στρατιωτική του θητεία, η αξιοποίησή του είναι περιορισμένη έως μηδαμινή, ενώ δε λείπουν οι περιπτώσεις που υψηλά καταρτισμένοι επιστήμονες και μηχανικοί απασχολούνται σε άσχετες εργασίες. Η σύγκριση της αεροπορίας των δυο χωρών πρέπει να γίνεται σε σχέση με τα σύνορα που έχουν να προσπίσουν και όχι με αριθμούς αεροπλάνων. Ας διδαχθούμε από την πρόσφατη ιστορία ότι η αύξηση των εξοπλισμών της μιας οδηγεί στην αύξηση των εξοπλισμών της άλλης, ενώ το κόστος πληρώνουν οι λαοί και μάλιστα τα πιο ασθενή οικονομικά στρώματα.

Είναι θέμα στοιχειώδους προοδευτικότητας του κυβερνώντος κόμματος να εγκαταλείψει τον ακραίο εθνικισμό, μη υπακούοντας τα κελεύσματα των πρακτόρων της βιομηχανίας των όπλων, χαράσσοντας μια νέα πολιτική που, αντί στη δύναμη των όπλων, να στηρίζεται στη φιλία με τους άλλους λαούς και γενικά στις ανθρωπιστικές αξίες, αντί στην αναζήτηση θρησκευτικών, φυλετικών ή πολιτισμικών στοιχείων που τους διαφοροποιούν. Οι αρχές του διεθνισμού, που είναι ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά της ιδεολογίας της

αριστεράς, δεν είναι ξένες προς την αρχαία ελληνική φιλοσοφία. Ο ιδρυτής της στωικής φιλοσοφίας που πρέσβευε το διεθνισμό, Ζήνων ο Κιτιεύς από το Κίτιο της Κύπρου, είχε μητέρα Ελληνίδα και πατέρα Φοίνικα. Εξάλλου ο χριστιανισμός υιοθέτησε πολλές ηθικές αρχές της στωικής φιλοσοφίας μαζί και τις αρχές του διεθνισμού, παρότι αυτές κατά καιρούς προσαρμόστηκαν για να ενισχύσουν την πολιτική εξουσία. Ας στηριχτούμε σε αυτές τις αρχές για τη χάραξη μιας νέας πολιτικής αντί εκείνης του θρησκευτικού και εθνικιστικού φανατισμού και ας πάρουμε υπόψη ότι η πολιτική πάντοτε διέθετε πολλά άλλα μέσα εκτός από τη δύναμη των όπλων.

Βιβλιογραφία

1. Ε. Μπιτσάκης, *ΟΥΤΟΠΙΑ*, τ. 21 (1996), σ. 7.
2. Bertrand Russel, *Wisdom of the West*, Bloomsbyrgy Books, London 1989.
3. Στη διάρκεια κατ' οίκον περιορισμού, που τότε ήταν συχνό μέτρο, μια περίτολος από Άγγλους στρατιώτες με συνέλαβε μαζί με ένα ξάδερφό μου, μέσα από το σπίτι μου, με την κατηγορία της παραβίασης του κατ' οίκον περιορισμού και οδηγηθήκαμε στο αστυνομικό τμήμα όπου μας συνήψαν τη σχετική κατηγορία. Ο επικουρικός αστυνομικός που τους συνόδεψε, άγνωστος μας, μας είπε ότι ήταν διατεθειμένος να καταθέσει στο δικαστήριο ότι η κατηγορία ήταν ψευδής και άδικη, αφού μας συνέλαβαν μέσα από το σπίτι, διακινδυνεύοντας με αυτή την πράξη την απασχόλησή του. Αυτό βεβαίωσε και στο δικηγόρο που ανέλαβε να μας υποστηρίξει στο δικαστήριο, που όμως σκέφτηκε ότι ο δικαστής που ήταν Άγγλος και είχε επιστρατευθεί για να δικάζει τέτοιες υποθέσεις θα πίστευε τους τρεις Άγγλους στρατιώτες και όχι τον Τουρκοκύπριο αστυνομικό. Τελικά η δίκη θα στοίχιζε τουλάχιστο δεκαπλάσια, αν παρουσιάζονταν μάρτυρες: έτσι, λόγω έλλειψης χρημάτων, αντί της διεκδίκησης του δικαίου, προτιμήσαμε να παραδεχθούμε, ψευδώς βέβαια, την ενοχή μας και να καταδικαστούμε στο πρόστιμο της μιας λίρας.
4. Ας μου επιτραπεί να αναφέρω τη συγκεκριμένη περίπτωση ενός τέτοιου εργλημιατία της περιοχής μου,

που κοινώς ήταν γνωστός με το όνομα Χότζας, χωρίς να είναι πραγματικός χότζας. Στον εργλημιατία αυτό η αγγλική διοίκηση είχε δώσει άδεια οπλοφορίας, που ουσιαστικά ισοδυναμούσε με την παροχή του δικαιώματος να γυρίζει τα χωριά και να ληστεύει, δολοφονώντας Ελληνοκύπριους. Πολύ γρήγορα έγινε πλούσιος με αυτοκίνητο τύπου μερσεντές, που χρησιμοποιούσε για τις εργλημιακές του ενέργειες. Παρά το ότι είχε γίνει ασύδοτος και σκότωνε εν ψυχρώ, η αγγλική διοίκηση αρνείτο να τον συλλάβει, παρά τις δημόσιες καταγγελίες. Ο άνθρωπος αυτός από τις πολλές δολοφονίες είχε γίνει τόσο πορωμένος, ώστε άρχισε να δολοφονεί χωρίς ουσιαστική αφορμή ακόμη και ομοεθνήσκους του. Τελικά αναγκάστηκαν οι ίδιοι οι Τουρκοκύπριοι να τον σκοτώσουν και από την πρώτη βδομάδα της ταφής του τον ξέβασαν βράδυ και τον πέταξαν στα σκυλιά, αφήνοντας μια πινακίδα στον τάφο του που έγραφε: «Στο νεκροταφείο μας δε θέλουμε τέτοιους ανθρώπους».

5. Αυτό συμπεραίνω από το γεγονός ότι ένας από τους γείτονές μου είχε φοιτήσει σε ελληνικό Γυμνάσιο.

6. Για να τεκμηριώσω αυτή την άποψη, αναφέρω το παράδειγμα του γιατρού Ίβαν Αλή, ηγέτη των Τουρκοκυπρίων στην Πάφο, (όπου μάλιστα το ποσοστό των Τουρκοκυπρίων ήταν πολύ μεγάλο) που ήταν πάντοτε υπέρ της ειρηνικής συμβίωσης των δυο κοινοτήτων και έμεινε πιστός στον Μακάριο, ακόμη και μετά την τουρκική εισβολή στην Κύπρο 3. Κλ.Π. Γεωργιάδης, *Ιστορία της Κύπρου*, Εκδ. Χριστοφόρου, Λευκωσία.

7. Κλ.Π. Γεωργιάδης, *Ιστορία της Κύπρου*, Εκδ. Χριστοφόρου, Λευκωσία.

8. Χαρακτηριστική ήταν η απάντηση του Κ. Μητσotάκη στον τότε Πρωθυπουργό Κ. Καραμανλή: «Το Κυπριακό, κύριε Πρόεδρε, δεν έλλειψε, τώρα αρχίζει», όταν ο τελευταίος ισχυριζόταν ότι κατόρθωσε να κλείσει το Κυπριακό.

Ένα σχόλιο του Ε. Μπιτσάκη. Το κείμενο του Α. Θεοφίλου προσφέρει ουσιαστικά στοιχεία για την κατανόηση του διαιωνιζόμενου δράματος της Κύπρου. Παρά τη γενική συμφωνία μου, επιμένω στο ότι το ΑΚΕΛ έχει ιστορική ευθύνη επειδή άφησε την πρωτοβουλία του ένοπλου αγώνα στη Δεξιά. Ο ένοπλος αγώνας, παρά τις ειδικές δυσκολίες, ήταν δυνατός και το ΑΚΕΛ θα μπορούσε να αποτελέσει παράγοντα ενότητας με τους Τουρκοκύπριους. Κατά τη γνώμη μου οι Συμφωνίες της Ζυρίχης και του Λονδίνου δεν ήταν αποτέλεσμα του αδιεξόδου του Κυπριακού αγώνα, αλλά της δουλικότητας της ελληνικής ηγεσίας και της ενδοτικότητας του Μακαρίου.

